

41.

KAZI SONUÇLARI TOPLANTISI 3. CİLT

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

41.
KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT

17-21 HAZİRAN 2019
DİYARBAKIR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3654/3
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 187/3

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ZME

17-21 Haziran 2019 tarihlerinde gerçekleştirilen 41. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, Diyarbakır Dicle niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

Kapak ve Uygulama
Bařak Kitap

e-ISSN: 2667-8845

Kapak Fotođrafı : Prof. Dr. Vecihi zkaya,
Krtik Tepe Kültürü Uygarlığın İlk Yetkin Deneyimi

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil zme tarafından denetlenmiştir.
Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Ankara 2020

41. ULUSLARARASI KAZI, ARAŐTIRMA VE ARKEOMETRİ SEMPOZYUMU BİLİM KURULU

SCIENTIFIC COMMITTEE OF 41TH INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF EXCAVATIONS, SURVEYS AND ARCHAEOOMETRY

Prof. Dr. Vecihi ÖZKAYA	Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Celal ŐİMŐEK	Laodikeia Kazı Başkanı
Prof. Dr. Douglas BAIRD	Boncuklu Höyük Kazı Başkanı
Prof. Dr. Havva İŐKAN İŐIK	Patara Kazı Başkanı
Prof. Dr. Annalisa POLOSA	Elaiussa Sebaste Kazısı Başkanı
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	Harran Kazı Başkanı
Prof. Dr. Nicholas D. CAHILL	Sardis Kazı Başkanı
Prof. Dr. İrfan YILDIZ	İçkale Artuklu Sarayı Kazı Başkanı
Prof. Dr. Engelbert WİTER	Doliche Kazı Başkanı
Prof. Dr. Erhan ÖZTEPE	Alexandria Troas Kazı Başkanı
Prof. Dr. Marcella FRANGIPANE	Aslantepe Kazı Başkanı
Doç. Dr. Aytaç COŐKUN	Zerzevan Kalesi Kazı Başkanı

İÇİNDEKİLER

Kaan İREN, Sedef ÇOKAY KEPÇE, Çiçek KARAÖZ, Özgün KASAR Daskyleion 2017 ve 2018 Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları	1
Kadir PEKTAŞ, Saim CİRTİL, Banu BÜYÜKGÜN ÇELEBİ Beçin Kalesi 2018 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	21
Kimiyoshi MATSUMURA Büklükale Kazısı 2018	35
Korkmaz ŞEN, Mikail ERCEK, Yunus Emre KARASU, Azad ÖRMEK Bitlis Kalesi Kazısı 2018 Yılı Çalışmaları	49
K. Levent ZOROĞLU, R. BOZKURTTAN, B. ÖZDEMİR Kelenderis 2018 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	63
V. Macit TEKİNALP, Hacer SANCAKTAR, Şener YILDIRIM, Fulya SEVİÇ Arykanda 2018 Yılı Çalışmaları	87
Marcella FRANGIPANE, Francesca BALOSSİ RESTELLI The Excavations At Arslantepe-Malatya. The 2018 Campaign	109
M. SEYER und Mitarbeiter Limyra 2018	125
Mehmet IŞIKLI, Hazal OCAK, Buket BEŞİKÇİ Van Ayanis Kalesi 2018 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları	145
Mehmet ÖNAL Harran 2018 Yılı Çalışmaları	157
Mehmet ÖZHANLI, Hakan ALPASLAN, Z. Tuçe GÜNGÖR, Ersin ÖZEN, Ali GÜNDOĞAN Pisidia Antiokheia 2018 Yılı Kazı ve Düzenleme Çalışmaları	181
Mehmet TEKOCAK Anemurium Kazı ve Restorasyon Çalışmaları:2018	197
Mustafa DEMİREL, Gizem KARTAL, Eşref ERBİL, Zeynep Beyza AĞIRSOY, İsmet Berkan ERDEM, Pınar PERÇİN, Burcu Cemre BAL, Murat MUTLU, Metin KARTAL Kızılın Kazıları (II) 2018 Sezonu	221

Mevlüt ELİÜŞÜK 2018 Yılı Hasankeyf Kazıları	237
Michael BLÖMER, Dilek ÇOBANOĞLU, Engelbert WINTER 2018 Yılı Doliche Kazı Sezonu	257
Michael HOFF, Timothy HOWE, Asena KIZILARSLANOĞLU, Rhys TOWNSEND The Antiochia Ad Cragum Archaeological Research Project: 2018 Season	275
F. Mine TEMİZ, Demet KARA Hatay Arkeoloji Müzesi Aktepe Türkmen Mezarlığı Kurtarma Kazısı 2018	287
Mirko NOVAK, Deniz YAŞIN Sirkeli Höyük 2018 Yılları Çalışmaları	307
Muharrem ÇEKEN, Alptekin YAVAŞ, Mesut DÜNDAR, Tolga BOZKURT, Gökhan MERİÇ Kubadabad Saray Külliyesi 2018 Yılı Kazı Çalışmaları	323
Demet KARA, Murat AKAR Hatay Arkeoloji Müzesi Altınözü Toprakhisar Höyük 2018 Yılı Kurtarma Kazısı	341
Murat ARSLAN, Nihal TÜNER ÖNEN 2018 Yılı Phaselis Kazı Çalışmaları	351
M. KADIOĞLU, C. ÖZBİL, M. ADAK, B. TEKKÖK KARAÖZ, Ö. VAPUR Ç. GENÇLER GÜRAY, Ç. H. BORA 2018 Yılı Teos Kazı Çalışmaları (9. Sezon)	365
Mustafa BEYAZIT, Yasemin BEYAZIT, Alper ATICI, Meryem CANSEVEN, Hasan Hüseyin BAYSAL Kale-İ Tavas (Tabae Antik Kenti) Ören Yeri ve Kavaklıpınar Mevki Kale-İ Tavas Mezarlığı Kazıları 2018	389
Mustafa BÜYÜKKOLANCI, Doç. Dr. Gülgün YILMAZ, Sinan MİMAROĞLU Fuat YILMAZ, Fırat BARANAYDIN, Elif KARABACAK 2018 Yılı Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları	403
Mustafa DEMİREL Antalya Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda Perge Antik Kenti 2018 Yılı Kazıları	423
Mustafa ŞAHİN İznic Gölü Bazilika Sualtı Kazıları 2017-2018 Ön Rapor	443

L. D'ALFONSO, A. TRAMERI, A. MANTOVAN, N. LOVEJOY, L. CASTELLANO, E. DALKILIÇ R. CASAGRANDE, N. HIGHCOCK, B. YOLAÇAN, M. DERADA Archaeological Excavations (Tr) At Niğde-Kınık Höyük: Excavations Report 2018	463
Nicholas CAHILL Sardis, 2018.....	487
Nuran ŞAHİN, Onur ZUNAL, Gülşah GÜNATA, Hakan AYCAN Klaros 2018.....	507
Nurettin ARSLAN, Caner BAKAN, Beate BÖHLENDORF-ARSLAN 2018 Yılı Assos Kazı Çalışmaları	523
Nurettin KOÇHAN, Korkmaz MERAL Kyzikos 2017 ve 2018 Yılı Çalışmaları	541
Nurettin ÖZTÜRK, Berna KAVAZ KINDİĞİLİ, Gencay GÜLOĞLU, İsmail ÖZCİHAN 2018 Yılı Tralleis Kazıları	559
Olivier Can HENRY, İpek DAĞLI DİNÇER Labraunda 2018 Yılı Çalışmaları	571
Orhan BİNGÖL Magnesia Kazıları 2011-2018.....	491
Osman DOĞANAY, Bülent İŞLER, Nesrin Aydoğan İŞLER Tyana 2018 Yılı Kazıları	613
Osman ERAVŞAR, Lokman TAY Alanya Kalesi 2018 Yılı Çalışmaları	623
Ömer ÖZYİĞİT 2018 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları.....	645

İZNIK GÖLÜ BAZİLİKA SUALTI KAZILARI 2017-2018 ÖN RAPOR

Mustafa ŞAHİN*

Bursa İli, İznik İlçesi, Selçuk Mahallesi'nde, İznik Gölü kıyısından yaklaşık 50 m. mesafede ve 2 m. derinlikte yer alan bazilika kalıntısında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile İznik Müzesi Müdürlüğü'nün başkanlığında ve Bursa Uludağ Üniversitesi adına bilimsel danışmanlığımızda sürdürülen sualtı kazılarına 2017 ve 2018 yıllarında da devam edilmiştir. Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından sualtı kazılarını desteklenmiştir¹.

2017 kazıları, 2016 yılında tamamlanamayan Sondaj 2/Apsis bölümünde başlamıştır (Resim 1). Bunu Sondaj 1/*Prothesis*, Sondaj 1-GA/ *Prothesis* Genişletilen Alan, Sondaj 3/*Diakonikon*, Sondaj 3-GA/ *Diakonikon* Genişletilen Alan kazıları izlemiştir. Ayrıca yapının planını daha iyi anlayabilmek için yüzeyde moloz taş temizliği yapılmış, toplanan taşlar sualtında önceden belirlenen uygun alanlara taşınmıştır. 2018 yılında ise *narteks* bölümünde olmak üzere 9 ve 10 numaralı sondajlarda çalışılmıştır. Herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için kazı alanları sondajlar numaralarına göre tanıtılacaktır.

* Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059, Görükle – Bursa/TÜRKİYE. mustafasahin@uludag.edu.tr

¹ Danışmanlığımızda, İznik Gölü Bazilika Kalıntısında sualtı kazısı yapmak üzere izin veren ve her türlü destekte bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne ve İznik Müze Müdürlüğü adına Kazı Başkanlığını üstlenen Müze Müdürü Sayın Haydar Kalsen'e minnettarız. İznik Müze Müdürlüğü uzmanları Mehmet Hasan Bozkurt, Ali Erek, Engin Ülgen ve Hasan Yaşar'a ekibimiz ile uyumlu çalışmalarından dolayı çok teşekkür ederiz. Kazı çalışmaları Bursa Büyükşehir Belediyesi sponsorluğunda sürdürülmekte olup, yardım ve destekleri için Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe ve Alınur Aktaş'a, ayrıca çalışma arkadaşlarına, destek ve katkılarından dolayı Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yusuf Ulcay'a minnettarız. Ekibin sualtı dalışları esnasında sağlık ve güvenliğini desteklemek üzere İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Sualtı Hekimliği ve Hiperbarik Tıp Anabilim Dalı ile irtibata geçilmiş ve destek sağlanmıştır. Katkılarından dolayı başta Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Şamil Aktaş olmak üzere İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığına teşekkürlerimizi sunarız: Dr. Ayşe Sena Yumbul, Dr. Ertuğrul Kerimoğlu, Dr. Özdiñ Acarlı, Dr. Abdusselam Çelebi, Dr. Emine Ömür, Dr. Hilal Ak. Ekipte arkeolog olarak Dr. Serkan Gündüz, Can Ciner, Aytaç Bayram, Çağrı Aydın, Erhan Gürman, Gamze Bayram, Hülya Yamurkaya, Gurbet Kılıñ, Sedat Güngördü, Semih Togan, Sevilay Dedeğa, İsmail Su, S. İraz Sezgün, Ramazan Güler ve Özgün Sabri, antropolog olarak İ. Semih Onur ve restoratör olarak Sara Özçelik ve Cem Akgün ile birlikte Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden lisans öğrencileri stajyer olarak yer almıştır. Uyumlu ve özverili çalışmalarından dolayı bütün çalışma ekibine teşekkürü borç bilirim.

2017 KAZILARI

Sondaj 1/Prothesis

Apsisin kuzeyinde yer alan ve Sondaj 1 olarak tanımladığımız *prothesis* bölümünde çalışmalar yüzey katmanı olarak da isimlendirdiğimiz çakıllı tabakanın kaldırılması ile başlamıştır (Resim: 1-2). Bu seviyenin hâkim buluntusu her zaman olduğu gibi çok sayıda sikkedir. Bunu gri katman olarak isimlendirdiğimiz seviye izlemiştir. Bu katmanda mekânın doğu duvarının yaklaşık ortasından batıya doğru ilerleyen, 82 cm. uzunluğunda ve 65 cm. genişliğinde çamur harçlı taş sırasından oluşan temel duvarı açığa çıkmıştır. Ayrıca bu duvara paralel ilerleyen pişmiş toprak plakalarla kaplı bir zemin dikkat çekmektedir; korunan uzunluğu 397 cm., genişliği 83 cm.dir (Resim: 3). Bu döşemenin ne olduğuna ait ipucunu odanın doğu duvarının güney köşesinde tespit ettiğimiz dışa taşkın harç kalıntısı vermektedir (Resim: 4). Kiremit plakalara göre 64 cm. daha yüksekte olan çıkıntı odanın zeminine işaret ediyor olmalıdır. Mevcut kod farkı ve pişmiş toprak plakalardan oluşan döşem, *prothesis* bölümünde zemin altı mezarlar olabileceğini düşündürmektedir. Tamamen dağıldığı ve herhangi bir buluntuya rastlayamadığımız için tarihi konusunda öneride bulunmak istemiyoruz.

Sualtın görüşün yok denecek kadar az olması yine en büyük sorunumuz olmaya devam etmiş ve zaman zaman seviyeyi eşitlemede sıkıntı yaşanmıştır. Bu nedenle sondaj alanı kuzey-güney doğrultulu 3 kulvara bölünmüştür (Resim: 5). Genişliği 1 m. olarak sınırlanan kulvarların uzun kenarlarını boydan boya uzatılan 8lik inşaat demirleri belirlemektedir. İp yerine demir çubuğun tercih edilme nedeni, kulvar sınırlarında kırılma veya bükülmelele engel olmaktır. İnşaat demirleri her iki uçta iki saplamanın arasına rahat hareket edebilecek şekilde yerleştirilmiştir. Böylece seviye indiğinde demir çubuk kendiliğinden aşağı doğru düşmektedir. Çubuğun eşit şekilde aşağı inmemesi zeminin her iki uç arasında kod farkı olduğu anlamına gelmektedir. Böylece hem kulvarın yüzeyi eşit şekilde kazılmış, hem de inilen derinlik daha az hata ile ölçülebilmıştır.

Kulvar 1'deki kazılar -92 cm.de, Kulvar 3'deki kazılar -88 cm.de sonlandırılmıştır. Buna karşın orta kulvarda -165 cm. derinliğe kadar inilmiştir. Bunun nedeni -74 cm. seviyede bulduğumuz pişmiş toprak figürindir (Resim: 6). Korunduğu kadarıyla, saçlarını ensesinde topuz şeklinde toplayıp, ellerini ve ayaklarını iki yana açarak dizüstü uzanır pozisyonda çıplak bir kadın

betimlenmiştir². Pompei örneklerine göre³, M.S. 1. yüzyıla tarihlenmek istediğimiz erotik figürin ile bazilikanın Pagan Dönemine ait bir tapınağın üzerine inşa edilmiş olabileceği yönündeki hipotezimize güçlü bir kanıt bulunmuş olmaktadır⁴. Hıristiyanlık öncesine ait başka ip uçları bulunabilir düşüncesi ile derinleştirilmiş sondaj yapılmasına karar verilmiştir.

Prothesis bölümünde açılan derinleştirilmiş sondaj ortada bulunan kulvarda olup, yapının beden duvarlarına zarar vermemek için her iki kısa kenarda yaklaşık 1 m. içerdedir (Resim: 5). Diğer sondajlarda tespit ettiğimiz kadarı ile yapının temel duvarları sarı katman dediğimiz, sarımsı renkli katman ile aynı seviyede yer almaktadır. Bunun altında çakıllı katman uzanmaktadır. Derinleştirilmiş sondajda erotik figürin dışında başka bazilika öncesi döneme ait bir örnek bulunamamıştır.

Prothesis kazısında günlük kullanım kaplarına ait toplam 97 adet pişmiş toprak eser bulunmuştur. Bunlardan 61 adedi ince seramik, 29 adedi kaba seramik, 7 adedi kandildir. İnce seramiklerin 53 adedi astarlı seramik, 3 adedi gri hamurlu seramik ve 5 adedi *sigillata*dır. Kaba seramiklerden ise 12 adedi pişirme, 17 adedi depolama kabıdır. Kandillerden 2 adedi tam korunmuştur ve yuvarlak profillidir. Tam korunan örneklerden *discusu* plastik bitkisel bezemeli olanı -22 cm. seviyede bulunmuştur (Resim: 7)⁵. Kandil özelliklerine göre M.S. 4. yüzyıla ait olmalıdır⁶. *Prothesis*de bulunan sikkeler arasında iyi kondisyonda olanlardan birisi M.S. 313-324 arasına tarihlenen Lucinius'a ait bronz sikkedir⁷. Bir diğer önemli sikke ise M.S. 395-401 tarihli Honorius sik-

2 Yalnızca üst kısmı korunan figürinin uzunluğu 11,9 cm, genişliği 5 cm ve kalınlığı 0,5 santimetredir. Hamur rengi sarımsı kırmızı (5 YR 6/8, reddish yellow), yüzey rengi ise kıızıdır (2.5 YR 4/8, red).

3 Örnek olarak bk. Miles – Norwich 1997, 128.

4 Daha önce yüzey araştırmasında tespit ettiğimiz mermer mimari bloklar, bazilika dönemi öncesine ait sikke veya seramik parçaları Roma İmparatoru *Commodos* Döneminde inşa edilen Apollon Tapınağı'nın burada olabileceğine işaret etmektedir. Bu konuda ayrıca bk. Şahin 2015, 50; Şahin 2017a, 52 vd.

5 Derinliği 2,6 cm, yüksekliği 9 cm, genişliği 6,2 cm ve uzunluğu 9,5 santimetredir. Çap; *discusta* 4,1 cm, fitil deliğinde 1,2 cm, dipte 3 santimetredir. Hamur rengi pembe (7.5 YR 7/4 (Pink), yüzey rengi ise yanmadan dolayı siyahtır (5 YR 2.5/1 (Black).

6 Böttger 2002,164 Taf. 47 2612; 230 Taf. 54 Kat. 3476; 191 Taf. 42 2370.

7 RIC VI *Nicomedia* 64. Sikkenin çapı 1,91 cm, kalınlığı 0,11 cm ve ağırlığı 2,3 gramdır. *Nicomedia* darbı olan sikkenin ön yüzünde İMPCVALLICINLİCINIVSPFAVG lejantı ile birlikte sağa bakan imparator büstü, arka yüzünde ise baş sola cepheden ayakta Jüpiter; çıplak, omzunda *chlamys*, sol elinde mızrak, sağ elinde üzerinde Victoria ile küre, solda kartal, gagasında çelenk tutmakta. Solunda diz çökmüş esir. Sikke çevresinde IOV[ICONS] [ERVATORI] lejantı bulunmaktadır.

kesidir⁸. Sondaj 1'in en geç tarihli buluntusu yüzeye yakın bir seviye olan -10/-28 cm.de bulunan 1413-1414 tarihli Sultan I. Mehmet parasıdır⁹.

Prothesis kazılarının en büyük buluntu grubunu her zamanki gibi 290 örnek ile sikkeler oluşturmuştur. Bunların yanı sıra günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları, bronz ve kurşun objeler, cam, çivi ve *tessera* parçaları gibi buluntular da mevcuttur.

Sondaj 1- Prothesis GA

Sondaj 1 Genişletilen Alan olarak adlandırılan kazı alanı *prothesis*in doğu beden duvarının dışında yer almaktadır (Resim: 2). Sondaj alanının uzunlukları doğuda 700 cm., batıda 525 cm., güneyde 195 cm. ve kuzeyde 160 cm.dir. Kazı alanının güneyinde apsisin bulunması ve zeminde yaptığımız taş temizliğinde duvara benzer taş sıralarının belirginleşmesi sondaj alanının kenar uzunluklarının eşit olmamasına neden olmuştur. Her zamanki gibi beden duvarı ile sondaj çukuru arasında 50 cm. güvenlik mesafesi bırakılmıştır. Kazı ve temizlik sonrasında göl tabanında kısmen gözüken geç dönem duvarı iyice belirginleşmiş, ancak tam olarak açığa çıkartılmamıştır. Buluntu olarak 1 adet ok ucu, 2 adet altın obje, üzerinde boya izi bulunan sıva parçası, cam, bronz ve kurşun objeler ile günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları ele geçirilmiştir.

Sondaj 2/Apsis

Apsis bölümünde kazılar ilk olarak 2016 sezonunda başlamış olup 2017 yılında devam edilmiştir (Resim: 2)¹⁰. Amaç bema duvarı ile apsis içerisinde açığa çıkartılan geç dönem duvar arasında bir önceki sezondan kalan toprağı temizlemeye çalışmaktır. Söz konusu alan su pompasının açma içerisinde kullanılması açısından çok dardır. Bu nedenle mekanizmanın emiş sağlayan hortumu içi hava doldurulmuş bir bidona bağlanarak askıda kalması sağlanmıştır. Böylece duvarlara zarar verilmemeye çalışılmıştır. Apsis kazıları

⁸ RIC X Costantinople 61. Bronz sikkenin çapı 1,76 cm, kalınlığı 1,3 cm ve ağırlığı 4,3 gramdır. Ön yüzde sağa profilden imparator büstü, arka yüzde solda ayakta imparator; sol elinde kalkan, sağında mızrak. Solunda sağ elinde taç ile Victoria.

⁹ Damalı, 2010, <http://www.balcoins.com/sikkeler.php?sultan=I.%20MEHMED> (29.10.2018). Gümüş akçenin çapı 1,21 cm, kalınlığı 0,11 cm ve ağırlığı 0,7 gramdır. Edirne kesimi olan paranın ön yüzünde Mehmed ve H. 816 yer alırken, arka yüz tam okunamamaktadır.

¹⁰ Şahin 2016, 65 vd.

nın 2017 sezonundaki son bölümünün önemli buluntularından birisi M.S. 2. yüzyıla tarihlenen istediğimiz tam korunmuş kandildir (Resim: 8)¹¹. Yuvarlak profile sahip kandil, *discusta* iki asimetrik daire ile çerçevelendirilmiştir. *Tondoda* kanatları açık şekilde betimlenmiş kartala benzer bir kuş betimlenmiştir¹².

Sondaj 3 / Diakonikon

2017 kazı sezonunun bir diğer kazı alanı bazilikanın güney doğu köşesinde yer alan *diakonikon*da gerçekleştirilmiştir (Resim: 2). Bu mekanda daha önce 2015 yılında yüzey araştırılmış¹³, 2016 yılında odanın güney batı köşesinde yer alan lahidin içerisi temizlenmiş¹⁴, 2017 yılında ise *diakonikon*un içinde ve apsisin dış duvarı ile *diakonikon* arasında kalan dış bölümde kazı yapılmıştır¹⁵. *Diakonikon* içerisindeki kazı alanının yaklaşık ölçüleri kuzey-güney arasında 420 cm., doğu-batı arasında ise 500 cm.dir. Odanın kuzey doğu yarısında, lahidin çaprazına gelecek şekilde sedimentin hemen altında kare şeklinde pişmiş toprak levhalardan oluşan bir zemin dikkat çekmektedir. Zemin üzerindeki moloz taşların temizlenmesi ve yüzeyin süpürülmesi ile pişmiş toprak plakalar ile kaplı alanın tamamı açığa çıkmıştır. *In-situ* olarak odanın doğu duvarına kadar uzanan plakalar 185x70 cm. ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır (Resim: 9). Kare plakaların boyutları 32,5x32,5 cm. ile 28x28 cm. arasında değişmektedirler. Pişmiş toprak plakalardan oluşan zeminin lahidin çaprazına gelecek şekilde *diakonikon* duvarına bitişik uzanması ve ölçüleri, bu bölümün bir mezara ait taban döşemesi olabileceğini düşündürmektedir. Lahit ve mezar zeminin arasında kalan kuzeybatı köşede açılan 100x100 cm. ölçülerindeki sondaj çukurunda yoğun şekilde üzeri boyalı sıva parçalarına rastlanmıştır. Bu parçalar mekana ait duvarın orijinalde boyalı olduğuna işaret etmektedir.

Diakonikon kazısında 19 adet sikke, cam, metal ve günlük kullanım kaplarına ait 51 adet kap kaçak parçaları ele geçirilmiştir: seramik parçalarının 28 adedi ince seramik, 22 adedi kaba seramik ve 2 adedi kandildir. İyi kondis-

¹¹ Öztürk 2003, Kat. 80 Lev. 27b

¹² Hamur rengi 5YR 6/6, reddish yellow), yüzey rengi 2.5YR 6/6, red) olan kandilin discus çapı 4,9 cm, fitil deliği çapı 1,2 cm ve dip çapı 3,4 santimetredir. Kandilin uzunluğu 9,2 cm, yüksekliği 4,4 cm, genişliği 6,9 cm ve derinliği 2 santimetredir.

¹³ Şahin 2015, 46.

¹⁴ Şahin 2016, 65 vd.

¹⁵ Şahin 2016, 64 Fig. 1.

yonda olan bronz sikkelerden birisinin ön yüzünde sağa profilden I. Theodosius yer almaktadır¹⁶. *Diakonikon* kazılarının en geç tarihli buluntusu ise M.S. 976-1025 tarihleri arasında hüküm süren II. Basileios'a ait sikkedir¹⁷.

Sondaj 3- Diakonikon GA

2017 kazı sezonunun son kazı alanı “Sondaj 3 Genişletilmiş Alandır” (Resim: 2). *Diakonikon*un doğu beden duvarının dış bölümünde yer alan sondajın ölçüleri 250 x 420 cm.dir. Yüzey temizliğinden sonra kiremit çatkı mezarların bulunduğunu gösterir pişmiş toprak *stroter*ler açığa çıkmaya başlamıştır. İyi durumda korunan iki adet kiremit çatkı mezar arazide sergilenmek üzere içi açılmadan koruma altına alınırken, göl tabanında dağılmış şekilde bulunan bir mezar temizlenerek kurtarılmıştır. Bu alanda yapılan kazılarda 29 adet sikke, günlük kullanıma ait kap kaçak parçaları, bir kandil parçası, cam, metal ve mermer parçaları ele geçirilmiştir.

Diakonikon bölümünde yaptığımız kazılar sonucunda elde edilen en önemli sonuç, odanın doğu duvarında açığa çıkan apsis olmuştur (Resim: 10). 2015 yılında yaptığımız yüzey araştırmasında hazırlanan yapının rölöve planında, bu bölüm yıkıntı altında olduğu için işlenmeden geçilmişti¹⁸. Bununla birlikte odanın kuzey duvarının da apsisten bağımsız uzandığı anlaşılmıştır. Bu durum odanın bazilikadan farklı bir zamanda inşa edildiğini göstermektedir. Mekan içerisinde birisi lahit, diğeri pişmiş toprak zeminli olmak üzere bulunan iki mezar, bu bölümün bazilika yapılmadan önce mezar şapel olarak hizmet gördüğünü, daha sonra M.S. 390'dan sonraki bir tarihte yapılan bazilikanın bu şapel ile birleştirilerek, bu odanın *diakonikona* dönüştürüldüğünü düşündürmektedir¹⁹. Bu varsayıma göre yapının ilk evresi olan apsisli yapı bir *martyrion* olmalıdır.

Yüzey Temizliği

2017 sezonunda yapılan bir diğer önemli çalışma, bazilika yapısının iç bölümünde neflerin yüzeyinde bulunan moloz taşların göl tabanında belirlenen uygun yerlere taşınmasıdır. Bu çalışmalar esnasında 27 adet sikke, pişmiş

¹⁶ RIC IX Constantinople 30, 89b.

¹⁷ <http://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=487025&AucID=881&Lot=783> (29.10.2018)

¹⁸ Şahin 2015, 43 Fig. 12

¹⁹ Bema duvarı altındaki mezarlara göre bazilikanın inşa tarihi M.S. 390'dan sonraki bir tarih olmalıdır. Bu konuda ayrıca bk. Şahin 2016, 65 vd., Şahin 2017, 78 vd.

toprak hacı mührü, kurşun mühür, günlük kullanım kaplarına ait seramik parçaları, çivi, fresk ve çeşitli metal objeler bulunmuştur.

Yüzey buluntuları arasında en önemli eser, taht üzerine oturmuş “*Pantakrator İsa*” (Evrenin Hakimi İsa) betiminin bulunduğu disk biçimli hacı puludur (Resim: 11)²⁰. Ön yüzde alçak kabartma şeklinde bir taht üzerine oturur şekilde betimlenen Hazreti İsa sol elinde Kitâb-ı Mukaddes tutarken, sağ eliyle takdis işareti yapmaktadır. Mührün arka yüzü işlenmeden düz bırakılmıştır. Hacı mührü, bazilikanın Hıristiyanlar açısından önemli mekanlardan birisi olduğuna işaret etmektedir.

Bazilikanın Hıristiyanlar açısından önemini gösterir bir diğer buluntu ise Barruc’a ait kurşun mührüdür (Resim: 12)²¹. Ön yüzünde Asker Aziz Barruc cepheden ayakta durmaktadır; sağ elinde mızrak, solunda kalkan. Arka yüzde ise *hristogram* (*christogram*) ve çevresinde “*AbCRu*” harfleri bulunmaktadır. M.S. 6. yüzyıla tarihlenen mührün çapı 2,3 cm., kalınlığı ise 0,3 cm.dir.

Yüzey temizliğinin en yoğun buluntusu yine sikkeler olmuştur. Sikke buluntuları arasında yer alan Clodius Albinus’un gümüş sikkesi (M.S. 195-197) bazilika yapısı öncesine işaret eden örneklerden birisidir²². I. Constantinus Magnus’a ait bronz sikke ise Erken Bizans Dönemini temsil etmektedir²³. Yüzyeide bulunan en geç tarihli buluntumuz 1926 tarihi ile Erken Cumhuriyet Dönemine ait 10 kuruştur²⁴.

2018 KAZILARI

2018 sezonu sualtı kazıları sürenin 2 aya çekilmesi nedeniyle sadece *narteks* ile sınırlandırılmıştır. Sualtı kazılarına stratejik planımızda 9 ve 10 numara ile işaretlenen alanlarda başlanmıştır (Resim: 1). 9 numaralı sondaj kazısında rölöve planında eksik olan *narteksin* kuzey duvarının, 10 numaralıda ise *narteksin* zemininin açığa çıkartılması hedeflenmiştir.

²⁰ Şahin – Fairchild 2018, 37. 4,2 cm çap ve 0,8 cm kalınlığındaki pişmiş toprak mühür, yeşilimtrak kırmızı (5 YR 5/8, yellowish red) hamur rengine ve kızıl (2.5 YR 4/6, red) yüzey rengine sahiptir

²¹ <http://www.doaks.org/resources/seals/byzantine-seals/BZS.1951.31.5.2993> (29.10.2018)

²² Sikkenin ön yüzünde IMP [C]A[ES] lejantı ile birlikte sağa profilden imparator büstü, arka yüzde ise [D] [CLOD] [SE] - [PT] [ALB]IN AVG ve MIN [PA] [C] COS II lejantı ile birlikte ayakta sağına bakar şekilde betimlenen *Minerva*; sağ elinde ödül başı, sol elinde asa ve *cornucopiae*. *Constantinopolis* darphanesinde kesilen sikkenin çapı 1,72 cm, kalınlığı 0,15 cm ve ağırlığı 2,8 gramdır. RIC IV, 48, 30d.

²³ RIC VII Thessalonica 101.

²⁴ <https://en.numista.com/catalogue/pieces5489.html> (29.10.2018). Ön yüzünde Osmanlıca Türkiye Cumhuriyeti, arka yüzünde ise yine Osmanlıca 10 kuruş yazmaktadır. Paranın çapı 0,27 cm, kalınlığı 0,15 cm ve ağırlığı 6,3 gramdır.

Sondaj 9

2015 yılında yaptığımız rölöve çizimlerinde *narteksin* kuzey duvarının tamamı ve batı duvarının bir bölümü gözükmediği için plana işlenememişti²⁵. Bu nedenle 2018 kazılarında öncelikli alanlardan birisi de 8x4 m. ölçülerindeki Sondaj 9 olmuştur.

Sondaj alanında yapılan kazı ve temizlik çalışmalarında pişmiş toprak stroterli çatki mezarların burada da devam ettiği anlaşılmıştır. Ancak bu alandaki mezarlar üzerine yıkılan yapının ağır taşları nedeniyle çoğunlukla dağılmıştır. İyi durumda kurtarılan ve kazısı yapılan bir mezardan (KM 11) yaklaşık sağlam durumda insan kemiği çıkmıştır. Mezar doğu batı yönünde uzanmakta olup, kemik dizilişinden baş kısmının batıda olduğu söylenebilir. Kemiklerin ön incelemelerine göre mezar yetişkin erkek bir bireye ait olmalıdır.

Sondaj 9 kazılarında beklediğimiz hem ana giriş kapısı, hem de bazilika ile atrium arasında uzanması gereken *narteksin* kuzey duvarına ait herhangi bir taş sırası bulunamamıştır. Ancak kazı esnasında tespit ettiğimiz 17 adet çivi ve karbon parçaları, her ne kadar eşik veya kapı sövesi bulamamış olsak da, burada olası bir ahşap kapının olabileceğini düşündürmektedir.

Sondaj 9 kazılarında 56 adet bronz sikke, 6 adet seramik parçası, 5 adet bronz obje, 4 adet kurşun parça, birisi bız olmak üzere 2 adet bronz obje, 1 adet kemik ele geçirilmiştir.

Sondaj 10

Sondaj 10, zemini ve *narteks* bölümünden orta nefe geçişi sağlayan olası ara kapıyı tespit etmek amacıyla kazılmıştır (Resim: 1). Bunun için en uygun yer *narteksin* güneyinde, *atrium* ve nef duvarlarının arasında yer almaktadır. Sondajın genişliği 2 m., uzunluğu ise 3 m. olarak belirlenmiştir. Alanın sınırlandırılmasında *narteksin* kuzeyine doğru alan içerisinde yer alan büyük boyutlu döküntü taşlar önemli rol oynamıştır. Sınır belirlenirken, yapının mevcut beden duvarlarına zarar vermemek düşüncesi ile nef duvarı ile *atrium* duvarından 1 m. mesafe bırakılmıştır. Açma sınırlarını sualtında rahat izleyebilmek amacı ile köşelere üzeri sarı renkli bantlarla kaplanmış demir kazıklar çakılmıştır. Açma sınırları ise yeşil renkli ip ile belirgin hale getirilmiştir.

²⁵ Şahin 2015, 43 Fig. 12

Açma içerisinde yüzey temizliğinden sonra ilk açığa çıkan buluntular yine pişmiş toprak *stroterli* çatki mezarlar olmuştur²⁶. Kazılar sırasında açma içerisinde 5 adet kiremit çatki mezar ortaya çıkartılmıştır. Mezarlardan ikisi sağlam, ikisi dağılmış durumdadır. Bir mezarın ise yarısı açma sınırının dışında bulunmaktadır. Dağılmış durumda olan KM-9 ve KM-10 numaralı mezarlar temizlenerek korunan iskeletler yüzeye taşınmıştır²⁷. Sağlam durumda olan mezarlara ise ilerde in situ sergilemek üzere dokunulmayarak bu alandaki kazılar sonlandırılmıştır.

Narteks, kazılarında elde edilen önemli verilerden birisi ilk olarak *prothesis* bölümünde duvar üzerinde korunan zemine ait sıva kalıntısının burada da tespit edilmesi olmuştur (Resim: 13)²⁸. *Narteksi atrium*dan ayıran duvarın doğu yüzeyinde, yüzeyden 17 cm. derinlikte bulunan bu çıkıntı, bazilikanın tahribinden sonra, zemin kaplamasının tamamının sökülerek alındığı yönündeki kuşkularımızı güçlendirmektedir.

Narteks alanının genelinde yapılan kazılar esnasında 1 adet elektron sikke, 69 adet bronz sikke ve 3 adet amorf altın obje, 1 adet modern yüzük, 1 adet kandil, birisi kalıba ait olmak üzere 7 adet kandil parçası²⁹, 44 adet seramik, 5 adet çivi, 1 adet kabara, 14 adet fresko parça, 9 adet kurşun obje, 5 adet cam parça, 1 adet *kalypter* parçası, 1 adet künk parçası ve 5 adet mermer mimari parça, 8 adet *opus sectile* döşeme ait olabilecek renkli mermer parçası, 2 adet *tessera*, 1 adet kemik obje, 6 adet cam parçası ele geçirilmiştir.

Kazıda bulunan tama yakın korunan kandillerden bir tanesi tip ve özellikleri ile yerel üretim kandillerden olup M.S. 5.-6. yüzyıl örnekleri arasında benzerini bulmaktadır³⁰. Altın objelerden birisi zincir şeklinde olup, uçlardan birisi halka, diğeri kancalıdır³¹. *Narteks* buluntuları arasında yer alan sikkelerden birisi M.S. 238-244 tarihi ile yine bazilika öncesi dönemi temsil etmektedir³².

²⁶ Şahin 2018a, 120 Fig. 4

²⁷ Şahin 2018a, 120 Fig. 5

²⁸ Şahin 2018a, 121 Fig. 6

²⁹ Şahin 2018a, 121 Fig. 7

³⁰ Şahin 2018a, 121 Fig. 8: Kandilin yüksekliği 3,2 cm, genişliği 5,8 cm, diskus çapı 3,8 cm, diskus delik çapı 1 cm, kaide çapı 2,3 santimetredir.

³¹ Şahin 2018a, 121 Fig. 9. Kalınlığı 0,1 cm, uzunluğu 1,8 cm ve ağırlığı 0,4 gramdır.

³² Şahin 2018a, 121 Fig.10. III. *Gordianus'a* ait olan sikkenin ön yüzünde sağa profilden ışın taçlı imparator büstü ve çevresinde [AVT K M AN]T ΓΟΡΔΙΑΝΟΚΑΥΤ lejanti. Arka yüzde ise kare masa; üzerinde iki tane ödül çelengi, masa altında ödül amphorası. Bronz sikkenin çapı 2,4 cm, kalınlığı 0,1 cm ve ağırlığı 5,2 gramdır.

DEĞERLENDİRME

Bazilika kalıntısında 2017-2018 yıllarında gerçekleştirilen sualtı kazılarında toplam 432 adet sikke ele geçirilmiştir. Bunlardan 52 adet sikkenin kondisyonu iyidir. Sikkelerden 423 adeti bronz, 6 adeti gümüş, 2 adeti pirinç ve 1 adeti elektrondur. Sondaj 1’de 347, Sondaj 2’de 1 adet, Sondaj 3’te 47 adet ve yüzeyde 37 adet sikke bulunmuştur. Sikkeler M.S. 2. yüzyıldan başlayıp Cumhuriyet Döneminin erken kuruluşlarına kadar geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Bu dönem kazılarında bulduğumuz en erken tarihli sikke M.S. 195-197 arasına tarihlenen *Clodius Albinus* sikkesidir. Türk Dönemine ait paralar ise I. Mehmed akçesi ve Türkiye Cumhuriyeti kuruluşları ile temsil edilmektedir.

Seramik buluntuların büyük çoğunlukla Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenmektedir. En erken tarihli buluntular M.S. 1. yüzyıla, en geç olanlar ise M.S. 7. yüzyıla aittir. M.S. 1. yüzyıla tarihlenen erken parçalar istisnalar dışında IV. katmandan sonra ele geçirilmiştir. Kap kacak parçaları büyük çoğunlukla M.S. 3.-4. yüzyıl arasına tarihlenmekte olup M.S. 5.-7. yüzyıla ait olanlar da bulunmaktadır³³. Geç dönem buluntuları genellikle yüzey veya I. katmandan gelmektedir.

2017-2018 kazılarının sonunda *prothesis*, *apsis*, *diakonikon* ve *narteks* bölümlerinde çalışmalar önemli ölçüde tamamlanmıştır. Yapıda 4 evre tespit edilmiştir (Resim: 14). Birinci evre Pagan Dönemine ait tapınak olmalıdır. Olası tapınağa ait mimari herhangi bir temel kalıntısına henüz rastlayamadık. Ancak Hıristiyanlık Dönemi öncesine ait sikke veya kap kacak örneklerine 2017 yılında bulunan erotik figürin de eklenince bu olasılık güçlenmeye başlamıştır (Resim: 6). İkinci evreyi sarı renk ile gösterilen mezar şapel temsil etmektedir (Resim: 10, 14). Şapelin güney batısına yerleştirilen lahit olasılıkla Aziz Neophytos içindir. I. Theodosius’un 391 yılında ilan ettiği ferman ile Hıristiyanlığın imparatorluğun yegane meşru dini olması ve geleneksel Roma dinine olan desteğin sona ermesi üzerine olası tapınağın üzerine bazilika inşa edilmiş olmalıdır. Bema duvarı altında bulunan mezarlar bu tarihi desteklemektedir. Renksiz gösterilen 3. evre ile birlikte mezar şapeli bazilikanın diakonikon bölümüne dönüşmüştür. En son evreyi ise *apsis*, *prothesis* ve orta nefte açığa çıkartığımız mavi renk ile gösterilen geç dönem yapısı temsil etmektedir. Bu duvarların daha küçültülmüş bir kiliseye mi, yoksa başka bir yapıya mı ait olduğu henüz anlayışamamıştır. *Nartesk* bölümünde

³³ Şahin 2018a, 122 Fig. 11

yapılan kazılarda ise ana girişin olasılıkla ahşaptan bir kapısı olduğu tahmin edilmektedir³⁴. *Narteksten* bazilikaya geçişi sağlayan ara kapıya ait herhangi bir ipucuna ise rastlanamamıştır.

Her dönem kazı çalışmalarından sonra ortamın olumsuz etkisini en aza indirmek amacıyla güçlendirme çalışmaları da yapılmaktadır. Örneğin, *prothesiste* bulunan geç dönem duvarı, bema duvarı, *apsisin* içinde bulunan geç dönem duvarı su hareketi ve dalgaların olumsuz etkisine karşı kum çuval-ları ile desteklenmiştir (Resim: 15). İlerde olabilecek yırtılma ve patlamalar düşünülerek çuvalların içerisine özellikle ince elenmiş dere kumu doldurulmuştur. Böylece herhangi bir olumsuz durumda orijinal malzeme ile dolgu rahatlıkla ayırt edilebilecektir.

KAYNAKÇA

Kısaltmalarda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün önerileri dikkate alınmıştır.

B. Böttger, *Die kaiserzeitlichen Lampen vom Kerameikos*, Keramaikos 16: Ergebnisse der Ausgrabungen (München 2002).

A. Damalı, *Osmanlı Sikkeleri Tarihi* (İstanbul 2010).

Z. Demirel Gökalp, *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri* (Ankara 2009).

V. Gassner, *Das Südtor der Tetragonos-Agora Keramik und Kleinfunde*, FIE XIII/1/1 (Wien 1997).

P. Grierson, *Byzantine Coinage*, *Dumbarton Oaks Research Library and Collection* (Washington, D.C. 1999).

Ch. Miles – J.J. Norwich, *Liebe in der Antike* (Köln 1997).

N. Öztürk, *Kyzikos Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2003).

RIC VI, C. H. V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage VI, From Diocletian's Reform (Ad 294) to the Death of Maximinius (Ad 313)* (London 1967).

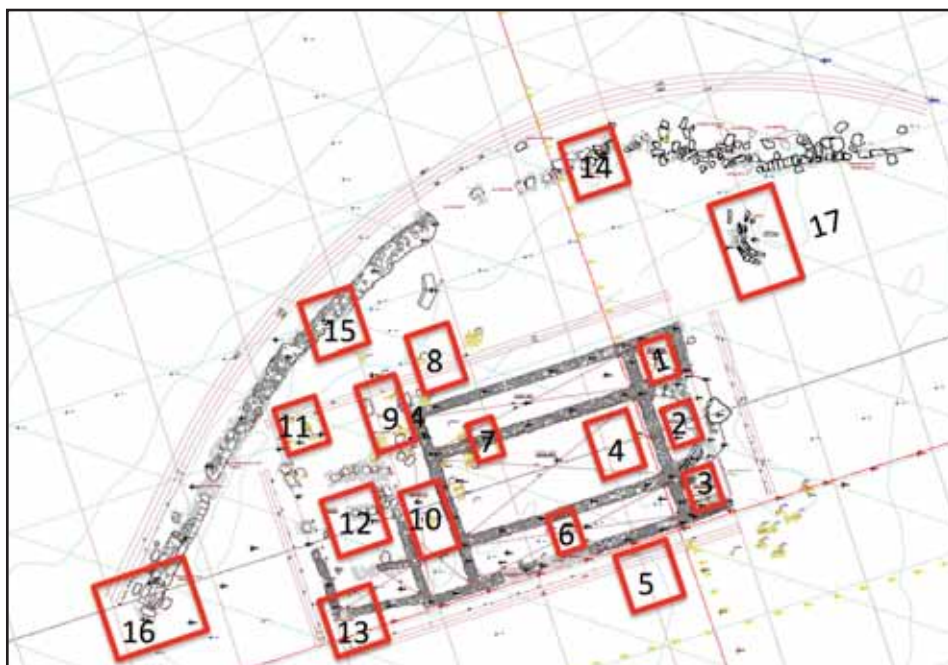
RIC VII, C. H. V. Sutherland, R.A.G. Carson, P. Bruun, *The Roman Imperial Coinage VII, Constantine and Licinius A.D. 313-337* (London 1966).

RIC IX, H. Mattingly, C.H.V. Sutherland, R.A.G. Carson, *The Roman Imperial Coinage IX. Valentinian I to Theodosius I.* (London 1933)

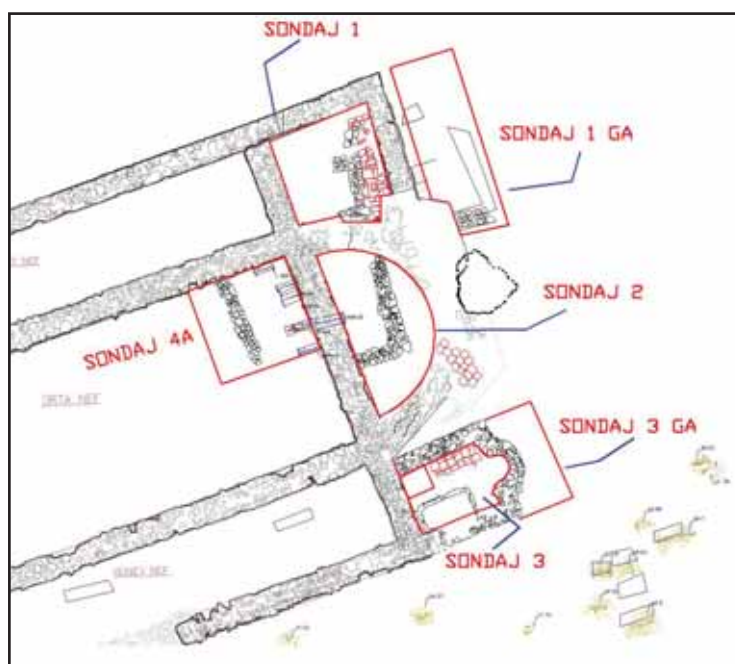
RIC X, J.P.C. Kent, R.A.G. Carson, A.M. Burnett, *The Roman Imperial Coinage X* (London 1994).

³⁴ Şahin 2018a, 125 Fig. 15

- M. Şahin, "İzник Gölü Bazilika Kalıntısı Sualtı Yüzey Araştırması", *TİNA* 4, 2015, 33-51.
- M. Şahin, "İzник Gölü Bazilika Kazıları - 2016", *TİNA* 6, 2016, 64-79.
- M. Şahin, "İzник Gölü Mezarları ", *Bursa'da Zaman* 21, 2017, 78-81.
- M. Şahin, "Nikaia'nın Kayıp Apollon Tapınağı", *Bursa'da Zaman* 23, 2017a, 52-53.
- M. Şahin, M.R. Fairchild, "Nicea's Underwater Basilica", *Biblical Archaeology Review* 44.6, 2018, 30-38.
- M. Şahin, "İzник Gölü Bazilika Kazıları 2017-2018", *TİNA* 10, 2018a, 116-126.

Resim: 1

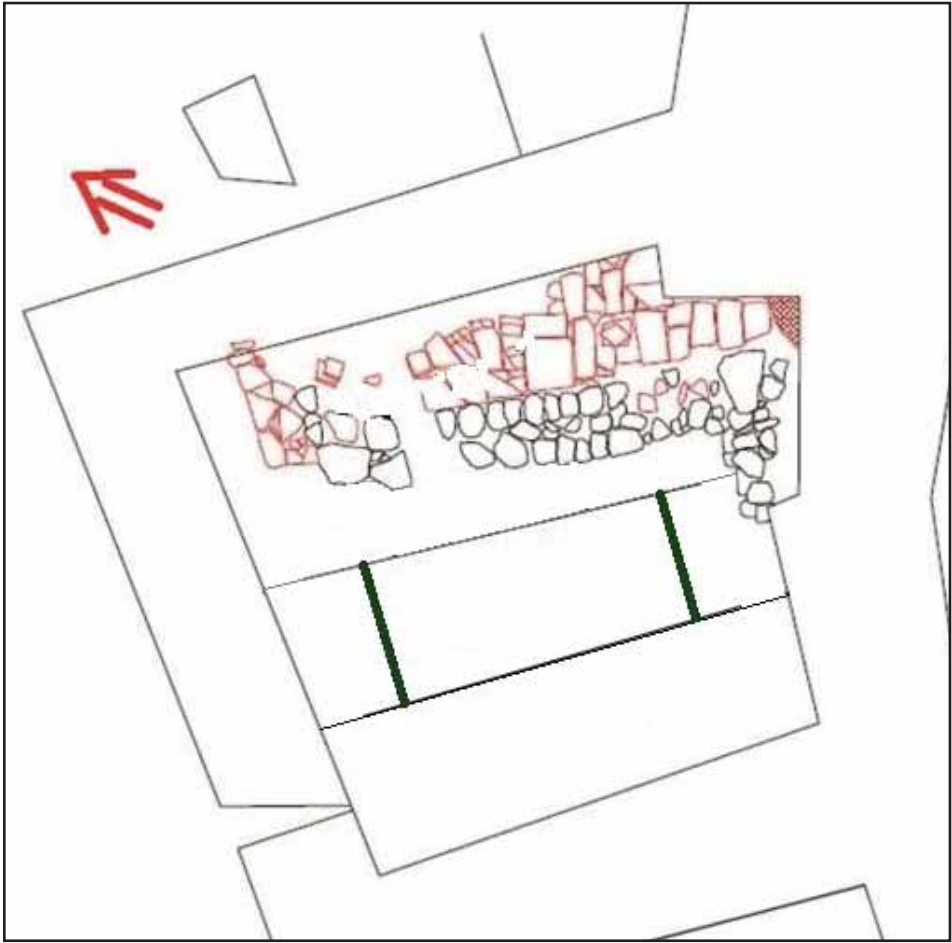
Resim: 2

Resim: 3

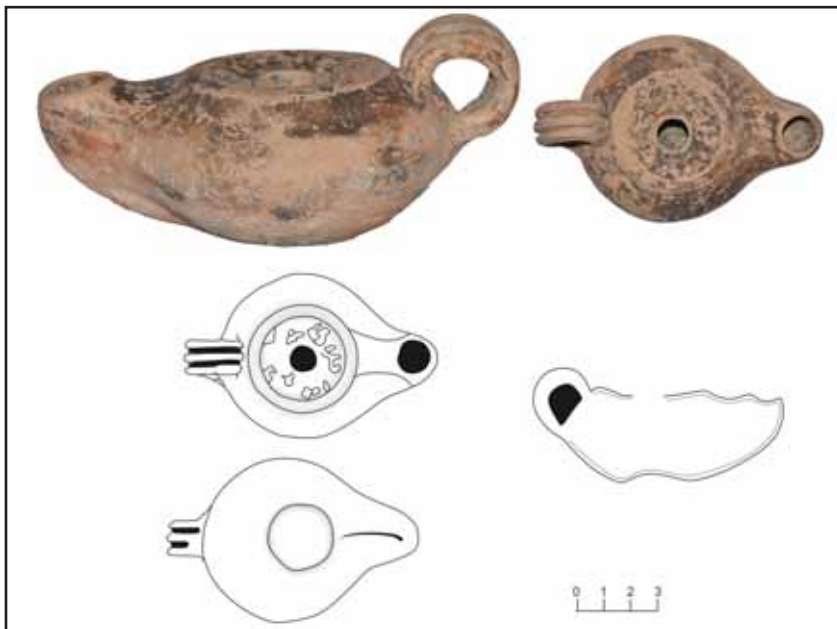
Resim: 4

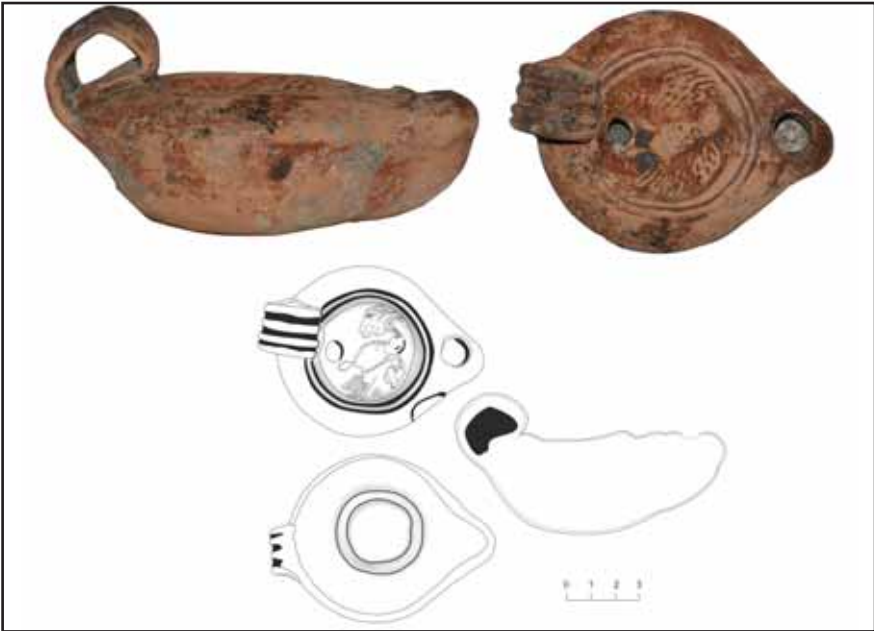
Resim: 5

Resim: 6

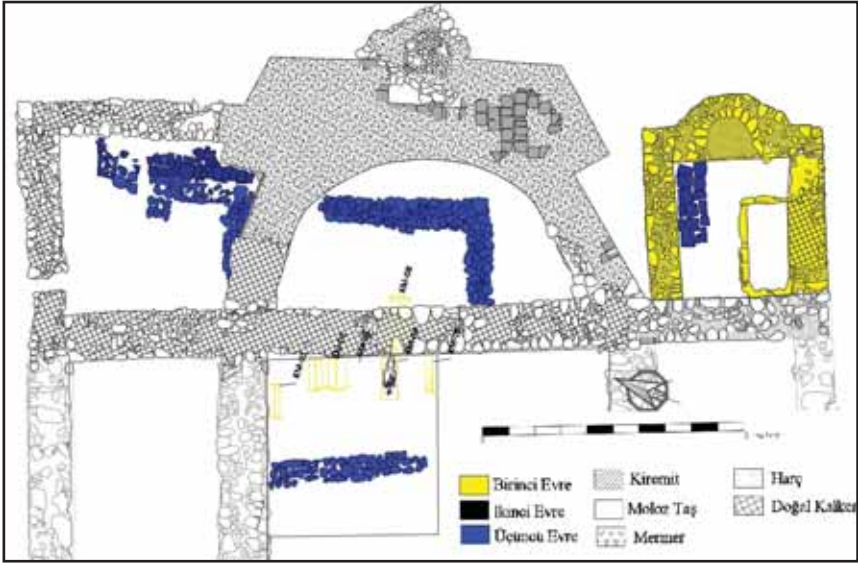
Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

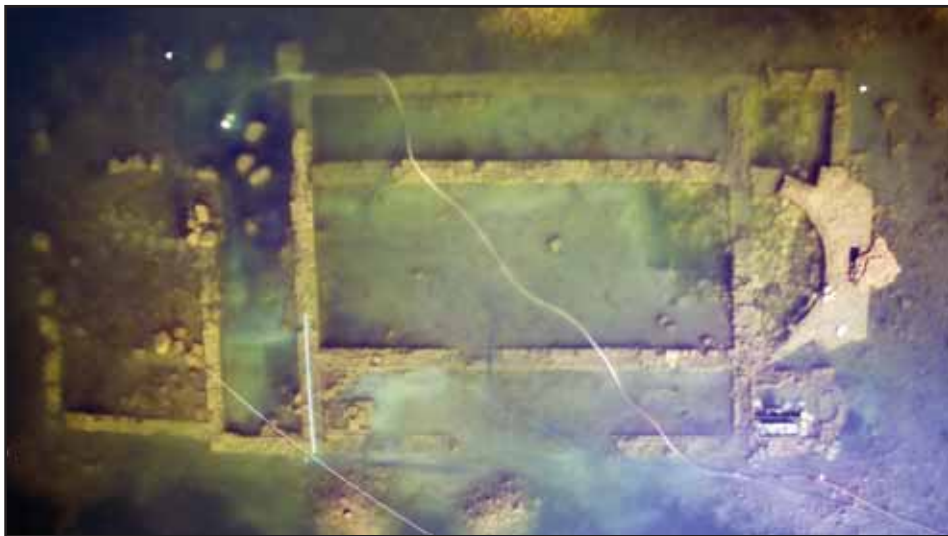
Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15